

ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΙΔΡΥΘΕΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ
ΠΡΟΝΟΙΑ, ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΞΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΒΛΑΧΟΥ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ, ΔΕ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΟΤΩΝ
ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΒΙΖΟΥΚΙΔΟΥ
ΕΝ ΒΕΡΟΛΙΝΩ,
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝΑΓΝΟΣΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ ΚΟΝΤΟΠΑΝΟΥ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΕΒΡΑΒΕΥΘΗ ΥΠΟ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ
ΕΝ ΤΗ ΙΕΡΑ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙ

ΕΤΟΣ ΔΕΚΑΤΟΝ
1935

Η ΠΡΩΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ

Τύχη ἀγαθῆ.

Μία δεκαετία, διάστημα χρόνου βραχύτατον ἐν τῷ βίῳ τῶν ἔθνῶν, ἀποτελεῖ οὐχὶ ἀσημαντον χρόνον ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων καὶ μάλιστα τῶν διανούντων τὸ δεύτερον τμήμα τῆς φθαρτῆς αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου πλανήτου ὑπάρξεως. Ἀλλὰ πολὺ σημαντικὸν τυγχάνει τὸ δεκαετὲς διάστημα προκειμένου περὶ ἀνθρωπίνων ἔργων καὶ δὴ καὶ περὶ συγγραφῶν περιοδικῶν, ἔτι δὲ μᾶλλον ὅταν τὰ περιοδικὰ ταῦτα ἔργα εἶναι ἐπιστημονικὰ καὶ ἔχωσι λίαν περιορισμένον σκοπὸν, ἐκδίδονται δέ, ὑπὸ τοὺς γωστοὺς εἰς τοὺς ἐπαίοντας ὄρους, ἐν Ἑλλάδι, ἔνθα ἐλάχιστα τοιαῦτα συγγράμματα ἠντύχησαν νὰ ἔχωσιν ἀδιάκοπον βίον κατὰ δεκαετίας ἀριθμούμενον. Ὡς ἐκ τούτου εἶναι λίαν εὐνόητος ἡ χαρὰ καὶ ἡ εὐγενῆς ὑπερηφάνεια, ἣν αἰσθάνονται οἱ τε ἐκδόται καὶ οἱ πιστοὶ συνεργάται τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν» ἐπὶ τῇ συμπληρώσει τοῦ δεκάτου αὐτῶν τόμου, ὅστις, θείᾳ εὐδοκίᾳ, δημοσιεύεται κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκδόσεως τοῦ δεκάτου τούτου τόμου ἐθεώρησα σκόπιμον, ὅπως προτάξω ὧδε ὀλίγας γραμμάς, ἵνα ἐκθέσω τοῦτο μὲν τὰς δυσχερείας, καθ' ὧν προσέκρουσε καὶ ἅς κατώρθωσε μέχρι τοῦδε νὰ κατανικήσῃ ἡ εὐγενῆς προσπάθεια πρὸς θεμελίωσιν ἡπειρωτικοῦ ἐπιστημονικοῦ περιοδικοῦ, τοῦτο δὲ σκέψεις τινὰς ἐπικαίρους καὶ χρησίμους, ἔτι δὲ ν' ἀπονεύω τὸν δίκαιον ἔπαινον πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, εἰς οὗ τὴν ἐξαίρετον ψυχικὴν δύναμιν καὶ τοὺς ἀτρύτους μόχθους ὀφείλεται τὸ ἐκπληκτικὸν ὄντως κατόρθωμα τῆς ἐπὶ δεκαετίαν ὄλην τακτικῆς τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν» ἐκδόσεως.

Ὅτε πρὸ δεκαετίας ὁ Σπυρίδων Βλάχος, ὁ ἀκάματος οὗτος τῆς Ἐκκλησίας λειτουργὸς καὶ τοῦ ἔθνους ὀτρηνὸς θεράπων, μὴ ἀρκούμενος εἰς ὅσα ἀπὸ ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς καὶ ἐκπαιδευτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀπόψεως ἄξια λόγου εἰργάσατο ὡς μητροπολίτης Βελλᾶς καὶ Κονίτισης τὸ πρῶτον, εἶτα δὲ πολλῶ μᾶλλον ὡς μητροπολίτης Ἰωαννίνων, ἀναδειχθεὶς τῶν κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας ἐπισκόπων ἐφάμιλλος, ἠθέλησε καὶ ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν ἰδίαν πατρίδα, τὴν αἰωνίαν Ἡπειρον, πρὸς ἣν ἀτυχῶς ἡ μεγάλη πατρίς Ἑλλάς δὲν ἐπεδείξατο μέχρι

τοῦδε φιλοστοργίαν ἀνάλογον πρὸς τὰ θερμὰ αἰσθήματα καὶ τὰς γενναίας θυσίας τῶν τέκνων τῆς Ἡπείρου ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, εἶχε μεγάλους καὶ εὐνοήτους διὰ τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἔργου ἐνδοιασμούς, ὧν κατέστησεν ἡμᾶς κοινωνούς.

Καὶ ὄντως αἱ προβάλλουσαι δυσχέρειαι δὲν ἦσαν ὀλίγαι οὐδὲ μικραί. Ἐν πρώτοις διηρχόμεθα δυσμενῆ πρὸς τοιαύτας ἀποπείρας περίοδον οὐ μόνον γενικῆς οἰκονομικῆς δυσπραγίας, ἀλλὰ καὶ προφανοῦς ἔνεκα τῶν πολεμικῶν καὶ μεταπολεμικῶν ἠθικῶν κλονισμῶν μειώσεως τῆς πρὸς ὑποστήριξιν εὐγενῶν ἔργων, ἀπαιτούντων ὑλικὰς δαπάνας, προθυμίας τῶν πολλῶν. Πρὸς τούτοις ἀνεφαίνεται καὶ ἄλλη δυσχέρεια, ἐξ αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ τοῦ περιοδικοῦ προερχομένη, διότι εἶναι ὁμολογουμένως ἐξαιρετικῶς δύσκολον νὰ εὔρη τις εἰδικούς συνεργάτας καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐπαρκῆ ὕλην διὰ τὴν ἀπόσκοπον λειτουργίαν ἐπιστημονικοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος καθαρῶς τοπικοῦ, ἀποκλείοντος πᾶσαν πραγματείαν μὴ ἀμέσως ἢ τοῦλάχιστον ἐμμέσως εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ τὰ ἠπειρωτικὰ πράγματα καθόλου ἀναφερομένην.

Τὰς δυσκολίας ταύτας καὶ ἄλλας, ἃς δὲν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀπαριθμήσω ἐνταῦθα, δὲν παρείδομεν βεβαίως καὶ ἡμεῖς οἱ τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστημονικοὶ σύμβουλοι, ἀλλὰ γνωρίζοντες τὸ ἱερὸν πῦρ, ὅπερ δὲν ἔπαυσε ποτὲ θερμαῖνον τὴν πρὸς πᾶν καλὸν ἔργον ρέπουσαν ψυχὴν τοῦ ἀνδρός καὶ τὴν ἀκαταπόνητον αὐτοῦ φιλεργίαν καὶ τὴν ἰκανότητα τοῦ εὐρίσκειν πόρον ἐν τοῖς ἀπόροις, ἐσπεύσαμεν νὰ ἐνισχύσωμεν αὐτὸν ἠθικῶς πρὸς πραγματοποίησιν τῆς ὠραίας προθέσεως, βέβαιοι ὄντες ὅτι ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἀνάληψις τῆς εὐθύνης θὰ συνεπήγετο πάντως τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου, παρὰ πᾶν ἐπιπροσθοῦν ἐμπόδιον, διότι ὁ Σπυρίδων Βλάχος δὲν συνειθίζει νὰ ἴσταται ἀμηχανῶν καὶ ἀπρακτῶν πρὸ τῶν ἐμποδίων, ἀλλ' εὐρίσκει τρόπον νὰ παρακάμπτη ταῦτα σπεύδων πρὸς τὸν τεθέντα ἐκάστοτε εὐγενῆ σκοπόν.

Ἄλλ' ἢ μοῖρα ἠθέλησεν, ὅπως αἱ πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ πρώτου τόμου μελετηθεῖσαι δυσχέρειαι ἐπανξηθῶσι μετὰ τὴν ἐκδοσιν αὐτοῦ. Καὶ δὴ καὶ πολὺν ταχέως διεπιστώθη ὅτι ἢ πατροπαράδοτος φιλομουσία καὶ ἢ φιλοθυσία τῶν συγχρόνων καλῶν καγαθῶν ἠπειρωτῶν, ἐφ' ἧς εἶχομεν στηρίξει πολλάς, ὡς εἰκός, ἐλπίδας, ἔχουσιν ἀμβλυνθῆ σημαντικῶς καὶ δὲν ὑπῆρξαν ἀνάλογοι πρὸς τὰ μεγάλα αἰσθήματα, ἅτινα διέκριναν τὰς προγενεστέρας ἠπειρωτικὰς γενεάς, ὧν τὰ ἔργα καὶ αἱ θυσίαι ὑπὲρ ἔθνικῶν σκοπῶν ἐξησφάλισαν εἰς τὴν Ἡπειρον τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Πανελληνίου καὶ τὸ ἐπωνύμιον τῆς Εὐάνδρου. Ἄλλὰ καὶ ἡμεῖς οἱ ἐγγύτεροι συνεργάται καὶ ἐπιμεληταὶ τῆς ἐκδόσεως δὲν ἠδυνήθημεν ἔνεκα λόγων ἀπο-

χρόνων νὰ παράσχωμεν εἰς τὸν ἰδρυτὴν τοῦ Περιοδικοῦ πλήρη τὴν ἀρωγὴν, ἣν παρ' ἡμῶν εὐλόγως ἀνέμενε καὶ ἦν εἵχομεν τὴν ἀγαθὴν πρόθεσιν νὰ προσφέρωμεν. Διορισθέντες ὀλίγον μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ πρώτου τόμου τακτικοὶ καθηγηταί, ὁ μὲν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν, ὁ δὲ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης, ἀνελάβομεν, ὡς εὐνόητον, νέας ὑποχρεώσεις μεγάλας καὶ μᾶλλον ἐπειγούσας, αἵτινες ἠνάγκασαν ἡμᾶς, παρὰ πᾶσαν καλὴν θέλησιν, νὰ θέσωμεν εἰς δευτέραν μοῖραν τὰς πρὸς τὰ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ» καὶ τὸν μακρόθυμον ἰδρυτὴν αὐτῶν ὑποχρεώσεις. Ἰδιαιτέρως δ' ἐγώ, ἐπιβαρυνθεὶς ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν καὶ διὰ τῶν ἐν τῇ διοικήσει καὶ ὀργανώσει τοῦ ἀριστυσίου τῆς Βορείου Ἑλλάδος Πανεπιστημίου καθηκόντων, δὲν ὀκνῶ νὰ ὁμολογήσω τὴν συναίσθησιν, ἣν ἔχω, ὅτι δὲν παρέσχον εἰς τὸ ἔργον τὴν συμβολήν, ἣν ὁ φίλος ἰδρυτὴς καὶ ἐκδότης αὐτοῦ παρ' ἐμοῦ προσεδόκα. Σημειωτέον ὅμως ὅτι καὶ οἱ εἰδικοί κλάδοι τῶν ἐπιστημονικῶν μου μελετῶν, ξένοι ἐντελῶς πρὸς τὰ ἠπειρωτικὰ πράγματα, εἰς ὧν καὶ μόνον τὴν ἐξέτασιν τυγχάνει ἀφιερωμένον τὸ περιοδικὸν τοῦτο, δὲν μοι ἐπιτρέπουν ἀτυχῶς ν' ἀφοσιωθῶ τόσον, ὅσον ἐπιθυμῶ, εἰς τὸ τὴν ἰδιαιτέραν μου πατρίδα ἐξυπηρετοῦν πολύτιμον ἔργον. Ἡ δὲ ἀκαδημεικὴ εὐπρέπεια δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐπιλαμβάνηται τις τῆς ἐξετάσεως πραγμάτων ξένων πρὸς τὰς ἰδίας ἐπιστημονικὰς ἀσχολίας, δι' ἃ ὑπάρχουσιν εἰδικοί ἐρευνηταί. Δὲν δύναμαι οὐχ ἤτιον ν' ἀποσιωπήσω ἐν τῇ σειρᾷ ταύτῃ πικρὸν τι παράπονον ὅτι δηλαδὴ οἱ λόγοι Ἡπειρωταί, πρὸς οὓς ἀπετάθην διὰ τοῦ μακροῦ ἐρωτηματολογίου, τοῦ δημοσιευθέντος ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ τοῦ περιοδικοῦ, ἐν τέλει τῆς περὶ «ἠπειρωτικῶν θεσμίων ἐρεῦνης» πραγματείας μου, δι' ὃ ἐπαινετικούς ἔγραψε λόγους ὁ ἀείμνηστος Δημήτριος Παπούλιας, οὐδὲν ἔπραξαν ἵνα μ' ἐνισχύσωσιν ἐν τῇ ἀποπεύρῃ, ὅπως περισυλλέξω καὶ ταξινομήσω τὰς ὑπαρχούσας τυχὸν ἐν Ἡπειρῷ ἢ ὑπαρξάσας ἐκεῖ παλαιὰς διατάξεις τοπικοῦ ἔθιμικοῦ δικαίου, τοῦ μόνου κλάδου, ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ ἠδυνάμην νὰ παράσχω ἀξίαν λόγου τινὸς συμβολήν εἰς τὰ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ». Καθίσταται ὁμολογουμένως ἀπίστευτον ὅτι οὐδεμίαν ἔλαβον ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐξ ἑκατὸν καὶ τεσσαράκοντα ἐρωτημάτων ἀποτελούμενον συστηματικὸν ἐκεῖνο ἐρωτηματολόγιον.

Παρ' ὅλα ὅμως τὰ ἀντίξοα ταῦτα καὶ παρ' ὅλας τὰς ἄλλας δυσχερείας, καθ' ὧν ἐπάλαισεν ὁ ἀκάματος ἰδρυτὴς καὶ ἐκδότης τοῦ Περιοδικοῦ κατὰ τὸ λῆξαν δεκαετὲς χρονικὸν διάστημα καὶ αἵτινες θὰ ἐδικαιολόγουν τὴν διακοπὴν τῆς πολυμόχθου καὶ πολυδαπάνου ἐκδόσεως, τὸ ἔργον προήχθη ἀδιακόπως καὶ πρόκειται ἤδη δέκα ὄλοι τόμοι, κόσμημα πάσης Βιβλιοθήκης, περιέχοντες σπουδαίας

πραγματείας, ξένων τε καὶ ἡμετέρων, καὶ πολύτιμον καὶ ἄφθονον ἠπειρωτικὸν ὑλικὸν πρὸς χρῆσιν τῶν ἐπιδοθησομένων εἰς τὴν συστηματικὴν αὐτοῦ ἐπεξεργασίαν καὶ ἐπιστημονικὴν ἐκμετάλλευσιν.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν σχέσει πρὸς τὸ παρελθόν. Ἡ βαθεῖα ὁμως συναίσθησις τῶν ἐν τῇ ἐρευνῇ τῶν ἠπειρωτικῶν πραγμάτων ὑπαρχόντων μεγάλων κενῶν καὶ ἢ μὴ ἐμφάνις, ἐν τῷ παρόντι τοῦλάχιστον χρόνῳ, χειρῶν ἐτοιμῶν, ὅπως παραλάβωσι τὸν ἠπειρωτικὸν πυρσόν, ὃν ἀνῆψε καὶ διετήρησεν ἄσβεστον ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην ὁ Ἡπειρώτης Ἱεράρχης, ἐπιβάλλουσιν αὐτῷ τὴν ὑποχρέωσιν τῆς συνεχίσεως τοῦ ἔργου, ἣν εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν θὰ παραλείψῃ, ἢ δὲ δῆλωσίς μου αὐτῇ θ' ἀποτελέσῃ ἀναμφιβόλως ἀπαράβατον δι' αὐτὸν δέσμευσιν. Ἀλλὰ τὸ καθῆκον τῆς συνεχίσεως τοῦ ἔργου, ἀσχέτως πρὸς πᾶσαν παρομαρτήσουσαν δυσχέρειαν, προκύπτει ἐπιτακτικὸν καὶ ἐκ τῆς ἐπισκοπήσεως τῶν μέχρι τοῦδε συντελεσθέντων καὶ τῶν ὑπολειπομένων ἔτι συμφώνως πρὸς τὸ ἐξαγγελθὲν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ περιοδικοῦ ἐκδόσει ἐκτενὲς πρόγραμμα. Διότι εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι πλούσιον ὑλικὸν ἦλθεν ἤδη εἰς φῶς, ἐφελκύσαν τὰς εὐμενεῖς κρίσεις διαπρεπῶν σοφῶν, ἡμετέρων τε καὶ ξένων, ἔτι δὲ καὶ βραβεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἀλλὰ πλεῖσθ' ὅσα τῶν διὰ τοῦ ἀρχικοῦ προγράμματος ἐπηγγελμένων δὲν ἐπετεύχθησαν. Τὸ τοπωνυμικὸν καὶ τὸ γλωσσάριον τῆς Ἡπείρου δὲν ἐγράφησαν εἰσέτι, ἢ ἐξάντλησις τῶν ἀρχειακῶν μελετῶν δὲν συνετελέσθη, ἢ δὲ ἔντασις τῶν ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν καὶ λαογραφικῶν ἐρευνῶν δὲν προσέλαβε τὰς εὐκταίας διαστάσεις.

Πλὴν τούτων καὶ ἄλλα πολλὰ ὑπολείπονται πρὸς ἐκτέλεσιν κατὰ τὴν ἐπ' αἰσίσις οἰωνοῖς ἀρχομένην δευτέραν τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν» δεκαετίαν, ὡς φέρ' εἰπεῖν ἢ «Ἱστορία τῆς Ἡπείρου» ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, ἢ ἐν συστηματικῇ ἐπιστημονικῇ κατατάξει καθ' ὕλην καὶ χρόνον «Ἡπειρωτικὴ Βιβλιογραφία», ἔτι δὲ τὸ «Ἡπειρωτικὸν Λεύκωμα», ὅπερ δέον νὰ περιλάβῃ τὰς βιογραφίας καὶ τὰς σωζομένας εἰκόνας, εἰ δυνατόν, πάντων τῶν ἐν τῇ διοικήσει τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἔθνους, ἐν τοῖς Γράμμασι καὶ ταῖς Ἐπιστήμαις διαπρεψάντων, ὡς καὶ τῶν ἐπὶ φιλοπατρία καὶ φιλομουσία καὶ φιλανθρωπία διακριθέντων καὶ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους ἀναλωθέντων πολυπληθῶν Ἡπειρωτῶν.

Ταῦτα πάντα καὶ ἄλλα ἴσως, εἰς αὐτοτελεῖς ἐκδιδόμενα τόμους, θ' ἀποτελέσωσι τὸν ἔσμὸν τῶν τιμητικῶν δορυφόρων τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν». Ἐλπίζω δὲ ὅτι πάντες οἱ Ἕλληνες καὶ πρὸ πάντων οἱ Ἡπειρῶται, καὶ δὴ καὶ οἱ ἐν τῇ μεγάλῃ τῶν πέντε ἠπειρῶν Διασπορᾷ, θὰ κατανοήσωσιν ἐπὶ τέλους τὴν μεγάλην σημα-

σίαν τοῦ περιοδικοῦ τούτου, ὅπερ ὑπῆρξεν ἐν πολλοῖς πρωτοπόρον, δέον δὲ νὰ χρησιμεύσῃ, ὡς καὶ ἐχρησίμευσεν ἤδη, ὡς ὑπόδειγμα ἄλλων ὁμοίων, ἀφιερωμένων εἰς τὴν ἔρευναν τῶν καὶ ἄλλων μερῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ πατρίων πραγμάτων, ἅτινα ὁ εἰσελαύνων γοργῶς πλέον ψευδῆς εὐρωπαϊκός, ὡς λέγεται, πολιτισμός, διαλύει, ὡς μὴ ὄφειλε, καὶ καταστρέφει, καὶ θὰ παράσχωσι τὴν γενναίαν αὐτῶν ὑποστήριξιν, ἣν εὐλόγως ἀνέμενον παρὰ πάντων τὰ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», ἀλλ' ἥτις ἀτυχῶς δὲν παρεσχέθη αὐτοῖς μέχρι τοῦδε εἰς βαθμὸν ἐπαρκῆ καὶ ἀνάλογον πρὸς τὸν ἱερὸν ζῆλον καὶ τὴν εὐγενῆ αὐτοθυσίαν τοῦ ἰδρυτοῦ αὐτῶν.

Εἶναι πεπρωμένον, ὅπως τὰ πνευματικὰ ἔργα μὴ ἀμείβωσι τοὺς ἐργάτας αὐτῶν ἐν τῇ ζωῇ, ἀλλ' ἀμείβουσιν ὅμως αὐτοὺς μετὰ θάνατον, διατηροῦντα τὴν ἀγαθὴν αὐτῶν φήμην εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Καὶ ἐὰν τὰ ὑπολειπόμενα ἐκ τῶν πολλῶν καὶ θαυμασίων κτισμάτων Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' καταρρεύσωσι ποτε ὑπὸ τὰ ἀπηνῆ, ἀλλ' ἀφανῆ πλήγματα τοῦ πανδαμάτορος χρόνου, τὸ *Corpus Juris Civilis* θὰ μείνῃ ἕσαει ὡς μνημεῖον ἀκλόνητον καὶ φωτοδόλον καὶ ἀνέσπερον τῆς δράσεως τοῦ μεγαλεπηβόλου ἐκείνου βυζαντινοῦ βασιλέως. Τοῦτ' αὐτὸ δύναμαι νὰ προείπω διὰ τὴν συμβῆ, τηρουμένων τῶν ἀναγκαίων ἀναλογιῶν, καὶ περὶ τῶν ἔργων τοῦ Ἡπειρώτου Ἰεράρχου. Ὅτιαν δὲν θὰ ὑπάρχωσι πλέον τὰ ὠραῖα κτίσματα ἅτινα τῇ προνοίᾳ καὶ τοῖς μόχθοις αὐτοῦ ἐγεσθῆντα κοσμοῦσι νῦν τὴν πρωτεύουσαν τῆς Εὐάνδρου Ἡπείρου, εἰς τὰ βάρθη τῶν ἅπανταχοῦ Βιβλιοθηκῶν θὰ ὑπάρχωσι πάντοτε οἱ τόμοι τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν» μετριόφρονες μὲν, ὡς ἀρμόζει, ἀλλ' εὐφραδεῖς καὶ αἰώνιοι κήρυκες τῆς ἐνεργητικῆς αὐτοῦ δράσεως. Προσβλέπων τοὺς τόμους τούτους ὁ Ἰωαννίνων Σπυρίδων δύναται ἀνεκδοιάστως ν' ἀναφωνήσῃ τὸ τοῦ Λατίνου ποιητοῦ

«*Jamque opus exegi, quod nec Jovis ira nec ignis
Nec poterit ferrum nec edax abolere vetustas.*»

(Ovid. Met. XV 870 s.)

*Ἐγγραφον ἐν Θεσσαλονίκῃ,
τῷ 1936 Ἀπριλίου φθίνοντος

ΓΕΡΙΚΛΗΣ ΒΙΖΟΥΚΙΔΗΣ

Πρὸς τιμὴν τῆς Ἑπειρωτικῆς Ἐπιστήμης καὶ ὑψίστην ἰκα-
νοποίησιν τῶν «Ἑπειρωτικῶν Χρονικῶν» ὁ διαπρεπῆς ἐν Ἰταλίᾳ
ἐγκατεστημένος Ἑπειρώτης λόγιος κ. Κ. Μέρτζιος, δι' ἀτρώτων
μόχθων καὶ σοβαρᾶς ἀτομικῆς δαπάνης ἔφερεν εἰς πέρας τὴν ἔρευ-
ναν τοῦ ἀνεξαντλήτου ἀρχείου τῆς Βενετίας διὰ πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ
εἰς τὴν Ἑπειρον.

Καὶ τὸ ἀνέκδοτον πλούσιον ὕλικόν τῆς ἐρεύνης ταύτης, τοῦ
ὁποίου ἀπαρχὰς προσφέρομεν διὰ τοῦ παρόντος τόμου, ἐπιχέον
ἄπλετον φῶς ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῶν Σχολείων τῆς πόλεως τῶν
Ἰωαννίνων, ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς καταστάσεως, ἐπὶ τῶν ἐμπορι-
κῶν καὶ ἄλλης φύσεως σχέσεων μεγάλων Ἑπειρωτῶν πρὸς τὴν
Δύσιν καὶ ἐπὶ πλείστον ἄλλων σημείων τῆς ἱστορίας τῆς Ἑπειρω-
τικῆς Πρωτευούσης κατὰ τὰς τρεῖς τελευταίας ἑκατονταετηρίδας, θὰ
κοσμήσῃ τὰς σελίδας τῶν «Ἑπειρωτικῶν Χρονικῶν», ἐγκαινιάζον
ἐπ' αἰσίοις οἰωνοῖς τὴν δευτέραν δεκαετηρίδα τοῦ περιοδικοῦ.

Ἐκφράζοντες πρὸς τὸν ἀκαταπύνητον ἐρευνητὴν τὰς θερμὰς
εὐχαριστίας τῆς Ἑπειρωτικῆς Ἐπιστήμης, ἐλπίζομεν καὶ εὐχόμεθα,
παρὰ τὰς μέχρι τοῦδε ἀπογοητεύσεις, ὅτι τὸ τόσον εὐγενὲς παρὰ-
δειγμα αὐτοῦ δὲν θὰ μείνῃ μεμονωμένον.

ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΓΛΥΠΤΑ ΤΗΣ ΑΡΤΗΣ

Ὑπὸ

ΑΝ. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΥ

Τὰ κατωτέρω δημοσιευόμενα βυζαντινὰ γλυπτὰ ἀπόκεινται σήμερον — πλὴν δύο ἐντετυλιχθέντων ἐπὶ κτιρίων — ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ ἐν Ἄρτη ναοῦ τῆς Παρηγορητίσσης, περισυνελέγησαν δὲ κατὰ καιροὺς ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς πόλεως Ἄρτης καὶ τῆς περιοχῆς τῆς.

Ἀγαλῶγως τοῦ προορισμοῦ αὐτῶν δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν τὰ εἰρημένα γλυπτὰ εἰς 3 κατηγορίας:

α) Εἰς εἰκόνας φορητὰς β) εἰς κιονόκρανα καὶ γ) εἰς πλάκας (θωράκια τέμπλων καὶ σαρκοφάγων).

A) Εἰκόνες

Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγεται ἓν καὶ μόνον γλυπτὸν λίθινον (εἰκ. 1) εὑρεθὲν τὸ 1905 παρὰ τὸν ναὸν τῆς Μητροπόλεως Ἄρτης. Ἔχει σχῆμα ὀρθογώνιον, διαστάσεων 0.25×0.36 , ἀλλ' εἶναι ἀποκεκρουμένον κατὰ τὴν κάτω δεξιὰν αὐτοῦ γωνίαν. Εἰκονίζεται δ' ἐπ' αὐτοῦ, ἐν λίαν ἐξέργῳ ἀναγλύφῳ, ἡ Σταύρωσις. Ἐν τῷ μέσῳ, καθηλωμένος ἐπὶ μεγάλου σταυροῦ, εἰκονίζεται ὁ Χριστὸς ἑκατέρωθεν δ' αὐτοῦ, ὄρθιοι καὶ εἰς μικροτέραν τοῦ Κυρίου κλίμακα, παρίστανται ἡ Παναγία καὶ ὁ ἡγαπημένος μαθητῆς Ἰωάννης. Ὁ Χριστὸς, φέρει περίξ τῆς κεφαλῆς φωτοστέφανον ἐφ' οὗ εἶναι χαραγμένη ἡ συντετμημένη ἐπιγραφή $\overline{\text{IC}} \overline{\text{XC}}$, ἐν ᾧ ἐπὶ τῆς ὀριζοντίας τοῦ σταυροῦ κεραίας ἐχαράχθη ἡ ἐπιγραφή $\text{O BACILEYC THC ΔΟΞΗΣ}$. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Σωτῆρος κλίνουσα ἐλαφρῶς πρὸς τ' ἀριστερὰ εἶναι δυστυχῶς ἀποκεκρουμένη. Αἱ βραχεῖαι καὶ ἰσχναὶ χεῖρες Του εἰκονίσθησαν ὀριζόντιαι, τὸ δὲ σῶμα, πίπτον κατακορύφως μὲ ἐλαφρὰν μόνον κυμάτωσιν, εἶναι γυμνόν, πλὴν τοῦ ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τῶν γονάτων τμήματος, ὅπερ καλύπτεται διὰ τοῦ κολοβίου. Ὁ ἀριστερὸς ποὺς καλύπτει ὀλίγον τὸν δεξιὸν ἔνεκα τῆς ἠλώσεως. Τέλος κάτωθεν τῶν ποδῶν εἰ-

κονίζεται ἡ ὀριζοντία βάσις τοῦ ὑποποδίου, ὅπερ φθάνει μέχρι τῆς κάτω πλευρᾶς τοῦ ὀρθογωνίου τῆς εἰκόνας.

*Αριστερᾷ τοῦ *Εσταυρωμένου εἰκονίζεται, εἰς στάσιν τριῶν τετάρτων, ἡ Παναγία, ἧς δυστυχῶς τὸ πρόσωπον εἶναι ἀποκεκρουμένον. Ἡ Θεομήτωρ φέρει ποδὴρη πτυχωτὸν χιτῶνα καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἱμάτιον. Ἔχει τὰς χεῖρας συνηνωμένας πρὸ τοῦ στήθους εἰς στάσιν σεβασμοῦ ἅμα καὶ δεήσεως. Ἐκαιέρωθεν τῆς κεφαλῆς της, ἐπὶ τοῦ βάθους, ἐχαράχθη ἡ συντετμημένη ἐπιγραφὴ ΜΡ ΘΥ (Μήτηρ Θεοῦ).

Συμμετρικῶς πρὸς τὴν Παναγίαν εἰκονίζεται δεξιὰ ὁ Ἰωάννης εἰς στάσιν τριῶν τετάρτων, στηρίζων μὲ τὴν δεξιὰν χεῖρα τὴν παρεϊάν του, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἀριστερᾶς, φερομένης ἔμπρὸς διαγωνίως, κρατεῖ τὸ μακρὸν αὐτοῦ ἱμάτιον. Δεξιᾷ τῆς κεφαλῆς του εἶναι χαραγμένη ἐπὶ τοῦ βάθους ἡ ἐπιγραφὴ Ο ΑΓΙΟΣ ΙΩ (Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης). Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι οὔτε ἡ Παναγία οὔτε ὁ Ἰωάννης φέρουσι περὶ τὴν κεφαλὴν φωτοστέφανον, ὅστις πιθανὸν νὰ ἦτο δεδηλωμένος διὰ χρώματος.

Πρὸς ὄρισμόν τῆς χρονολογίας κατασκευῆς τῆς εἰκόνας δυνάμεθα νὰ βοηθηθῶμεν ἐκ τῆς σιάσεως τῶν ἀπαρτιζόντων αὐτὴν προσώπων. Καὶ δὴ πρῶτον τὸ κατακορύφως μὲ μίαν ἔλαφρὰν, ἁρμονικὴν κυμάτωσιν καταπίπτον σῶμα τοῦ Χριστοῦ χαρακτηρίζει τὰ παλαιότερα τοῦ 14^{ου} αἰῶνος ἔργα. Πράγματι ὁ Χριστὸς ἐνταῦθα δὲν παρουσιάζει τὰς ρεαλιστικὰς συσπάσεις τοῦ πόνου, ἅς συνηθίζει νὰ παριστάνῃ ὁ 14^{ος} αἰὼν καὶ οἱ ἐπόμενοι, δὲν πάσχει, ἀλλ' ὡς Θεὸς ἤρεμος θριαμβεύει διὰ τοῦ ἔκουσίου Του πάθους. Τὸ αὐτὸ συγκρατημένον αἴσθημα τοῦ πόνου παρουσιάζει μὲ τὴν ἤρεμον στάσιν της καὶ ἡ Παναγία, παρισταμένη εἰς τὸ πάθος τοῦ υἱοῦ της «κοσμίως καὶ οὐκ ἄγεννῶς»¹ μὲ τὰς δύο χεῖρας συνηνωμένας πρὸ τοῦ στήθους εἰς ἔνδειξιν δεήσεως ἅμα καὶ σεβασμοῦ καὶ οὐχὶ διπλωμένας ὑπὸ τὴν σιαγόνα, ὡς εἰς τὰ ἔργα τοῦ 14^{ου} καὶ τῶν ἐξῆς αἰώνων, εἰς τὰ ὅποια ἡ Παναγία παρίσταται ἠττωμένη ὑπὸ τῆς θλίψεως².

Μεγαλυτέραν σχετικῶς συγκίνησιν παρουσιάζει ἡ μορφή τοῦ Ἰωάννου, ὅστις κλονούμενος στηρίζει διὰ τῆς χειρὸς τὴν κεφαλὴν του. Ἄλλὰ καὶ ἡ στάσις αὕτη τοῦ μαθητοῦ δὲν εἶναι ἀσυνήθης εἰς παλαιότερα τοῦ 14^{ου} αἰῶνος ἔργα ὡς π. χ. εἰς τὰ ψαλιτήρια Chludon³ καὶ τῆς Οὐτρέχτης⁴. Ἔχων λοιπὸν ὑπ' ὄψει μου τ' ἀνωτέρω χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα κλίνω νὰ

1) Γεωργίου Νικομηδείας Λόγ. VIII, παρὰ *Migne*, Patr. Gr. τόμ. 100 στήλη 1464.

2) *Millet*, Recherches sur l'Iconographie de l'Évangile, Paris 1916 σ. 407.

3) *N. Kondakof*, Opis. pamjatnikov drevnosti 1878 πίν. V, 4.

4) *Tikkunen*, Psalterillustration σ. 280 εἰκ. 211.

δεχθῶ ὅτι τὸ ἔργον εἶναι πιθανῶς τοῦ τέλους τοῦ 12ου ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 13ου αἰῶνος, ἐκτελεσθὲν παρὰ βυζαντινοῦ τεχνίτου ἀλλὰ καὶ μέ τινα ἐπίδρασιν τῆς δυτικῆς τέχνης (Ἰταλίας) ὡς ἐμφαίνει ἰδίᾳ τὸ ἰσχυρὸν ἀνάγλυφον τοῦ ἐσταυρωμένου καὶ τὸ πλάσιμον τῆς μορφῆς τοῦ Ἰωάννου. Ἐνισχύει δὲ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην καὶ ἡ ἐπὶ λίθου ἐκτέλεσις λωτρευτικῆς εἰκόνας, ἣτις δὲν ἦτο τόσον συνήθης εἰς τοὺς βυζαντινοὺς, ὅσον εἰς τὴν Δύσιν.

B) Κιονόκρανα

Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην κατατάσσονται τὰ ἐξῆς μαρμάρινα γλυπτὰ:

1) Μέγα κιονόκρανον τῶν λεγομένων πτυχωτῶν (εἰκ. 2) ἐκείνων δηλονότι, ὧν δ' ἄβαξ καὶ τὸ λεβητοειδὲς σῶμα παρουσιάζουσι πτυχωτὴν ὀριζοντίαν τομήν. Τὰ κιονόκρανα τοῦ τύπου τούτου ἐμφανίζονται μὲν ἀπὸ τοῦ 5ου αἰῶνος (Ἅγιος Δημήτριος Θεσσαλονίκης) ¹ συνηθίζονται ὁμῶς κυρίως κατὰ τὸν 6ον μ. Χ. αἰῶνα (ναὸς Σεργίου καὶ Βάκχου ² Ἄγ. Βιταλίου τῆς Ραβέννης ³ κλπ.). Φέρουσι δὲ ταῦτα διακόσμησιν διὰ φυλλωμάτων πλαστικῶς δεδηλωμένων ἐπὶ βάθους συχνάκις διατρήτου. Τοῦ κιονοκράνου τῆς Ἄρτης ἡ διὰ φυλλωμάτων διακόσμησις εἶναι χαλαρὰ καὶ ἐσχηματοποιημένη (εἰκ. 2 κάτω) τούτου δ' ἔνεκα πρέπει νὰ θεωρήσωμεν αὐτὸ μᾶλλον ὡς ἔργον τοῦ 7ου ἢ 8ου μ. Χ. αἰῶνος.

2) Κιονόκρανον κορινθιάζον κολοβὸν κατὰ τὸ ἄνω μέρος (εἰκ. 3). Φέρει δύο σειρὰς ἐσχηματοποιημένων φύλλων μεταξὺ τῶν ὁποίων παρεμβάλλονται κάτω κομβιόσχημα πλέγματα. Ἡ συμβατικὴ μορφή τῶν φύλλων ὡς καὶ ἡ ἀδρὰ καὶ σχεδὸν βάρβαρος τεχνικὴ τῆς ἐκτελέσεώς των ἐνθυμίζουσι ζωηρῶς ἀνάλογα ἔργα τῆς λεγομένης ἰταλοβυζαντινῆς τέχνης ὡς π.χ. τὰ κιονόκρανα τοῦ Ἄγ. Μιχαὴλ τῆς Καπύης, ἅτινα χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ 10ου πιθανῶς μ. Χ. αἰῶνος ⁴. Παρόμοιον κιονόκρανον ἐκ τῶν περιχώρων τῆς Ἄρτης ἐδημοσίευσεν πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐν τῷ Δελτ. τῆς ἱστορ. καὶ Ἐθν. Ἐταιρείας τόμ. 8 σελ. 315 εἰκ. 2, ἀναδημοσιεύω δ' ἐνταῦθα πρὸς σύγκρισιν μὲ καλυτέραν φωτογραφίαν (εἰκ. 4). Ὡς παρατηρεῖ τις ἐπὶ τῆς εἰκόνας 4 ἡ μὲν μορφή τοῦ κιονοκράνου εἶναι ἡ ἀρχαία κορινθιακὴ (καλαθοειδής), τὰ φύλλα ὁμῶς ἅτινα ἐπενδύουσι τὸν κάλαθον δὲν εἶναι πλέον φύλλα ἀκάνθης ἀλλὰ κάτωθεν μὲν τῶν ἐλίκων φοινικοειδῆ, κατὰ δὲ τὰ με-

1) *Ginhardt*, Das altchristliche Kapitell, Wien 1923 πίν. II εἰκ. 7.

2) *Millingen*, Byzantine Churches in Constantinople London 1912 πίν. XII.

3) *Colasanti*, L'arte bizantina in Italia, Milano, πίν. 48.

4) *Cattaneo*, L'architecture byzantine en Italie, Venise 1890 σ. 180 εἰκ. 101.

ταξὺ αὐτῶν διαστήματα ἐπιμήκη]¹ ἀνθεμοειδῆ ἐκφυόμενα ἀπὸ παχέων, ἰσχυρῶς ἐξεχόντων ροδάκων. Ἡ μορφή αὕτη τῶν φύλλων εἶναι καθαρῶς συμβατική, ἢ δὲ τεχνική των οὐδεμίαν παρουσιάζει πλαστικὴν εὐαισθησίαν· εἶναι ἄκαμπτος καὶ πρωτόγονος. Ἐχει ἰσομένως τὸ κιονόκρανον τοῦτο πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν λεγομένων ἰταλοβυζαντινῶν. Νομίζω διὰ τοῦτο ὅτι ἀμφότερα τὰ περιγραφέντα κιονόκρανα, τὸ τε κολοβὸν καὶ τὸ ἐξ Ἀγ. Βασιλείου, πρέπει νὰ χρονολογηθῶσιν ἀπὸ τοῦ 9ου ἢ 10ου μ. Χ. αἰῶνος.

3) Κιονόκρανον μικρῶν διαστάσεων κυβόσχημον (εἰκ. 2 ἄνω) φέρον ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν ὀψέων αὐτοῦ δύο ἀντινώτους γρυπολέοντας στρέφοντας τὰς κεφαλὰς πρὸς τὰ ὀπίσω. Τὸ βάθος εἶναι γυμνὸν καὶ ὁ ἄβαξ ἀκόσμητος. Τοιαῦται μορφαὶ φανταστικῶν ζώων εἶναι λίαν ἐν χρήσει ἰδίᾳ κατὰ τὸν 11ον καὶ τὸν 12ον αἰῶνα.

4) Κιονόκρανον μικρὸν, λεβητοειδές, εὐρεθὲν παρὰ τὸ ἀρχαῖον τεῖχος τῆς Ἀμπρακίας (εἰκ. 5). Ἐφ' ἐκάστης τῶν τεσσάρων αὐτοῦ πλευρῶν εἰκονίζονται ἀνὰ δύο ἀντίνωτα ὄρθια πτηνὰ στρέφοντα τὴν κεφαλὴν, οὕτως ὥστε τὰ ράμφη των νὰ συναντῶνται. Μεταξὺ τῶν πτηνῶν ὡς καὶ κάτωθεν αὐτῶν παρεμβάλλονται φύλλα. Ὁ ἐπίπεδος ἄβαξ κοσμεῖται δι' ἄλυσσοειδοῦς κοσμήματος. 11ου ἢ 12ου μ. Χ. αἰῶνος.

5) Κιονόκρανον κανιστροειδές (εἰκ. 6) φέρον κάτω συνεχῆ σειρὰν φύλλων καλάμου ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐκφύονται, ὡς εἰς τὰ κορινθιακά, ἀνὰ δύο ἐφ' ἐκάστης πλευρᾶς ἑλικες ἐφαπτόμεναι ἀλλήλων κατὰ τὸν ἄξονα. Εἰς τὰς γωνίας ἀντὶ ἐλίκων ἐτέθησαν μικραὶ κεφαλαὶ δρακόντων. Τὸ κιονόκρανον τοῦτο παρουσιάζει μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς κιονόκρανον τοῦ γυναικωνίτου τῆς Παρηγορητίσσης² πρὸς τὸ ὁποῖον εἶναι πιθανῶς σύγχρονον (13ου αἰῶνος).

6) Ἐπίκρανον παραστάδος κολουροπυραμιδοειδές (εἰκ. 7) ἐφ' ἐκάστης πλευρᾶς τοῦ ὁποίου εἰκονίζονται ἀνὰ δύο φύλλα ἀκάνθης ἐκατέρωθεν ἑξαφύλλου ρόδακος.

Γ) Πλάκες

1) Θωράκιον τεθραυσμένον, οὕτινος ἐσώθησαν τὰ δύο ἀριστερὰ τεμάχια (εἰκ. 8). Ἡ ὅλη ἐπιφάνεια τοῦ λίθου ἦτο πιθανώτατα διηρημένη

1) Τὸ ἐπίμηκες σχῆμα τῶν ἀνθεμίων θεωρεῖ ὁ Gabelenz (Mittelalterliche Plastik in Venedig, Leipzig 1903 σ. 72) χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον.

2) Ἀ. Ὁρλάνδου, Ἡ Παρηγορητίσση τῆς Ἄρτης, Ἀρχαιολ. Δελτίον τοῦ 1919 σελ. 32 εἰκ. 20.

Εἰκ. 1. Ἀνάγλυφον τῆς Σταυρώσεως.

Είχ. 2. Πτυχωτόν (κάτω) καί κυβικόν (ἄνω) κιονόκρανον.

Είχ. 3. Κορινθιάζον κιονόκρανον.

Είχ. 6. Κανιστροειδές κιονόκρανον.

Είχ. 4. Κιονόκρανον Ἀγ. Βασιλείου τῶν περιχώρων.

Είχ. 5. Κιονόκρανον μετὰ πτηνῶν.

Εικ. 7. Ἐπίκρανον παραστάδος

Εικ. 9. Ἀνάγλυφον ἐν τῷ Κάστρῳ

Εικ. 8. Τεμάχιον ἀναγλύπτου θωρακίου.

Εικ. 10. Πλάξ ἀναγλύπτου θωρακίου.

Εικ. 11. Τεμάχιον ανάγλυπτου θωρακίου.

Εικ. 12. Πλάξ βυζαντινῆς σαρκοφάγου.

εἰς τρία ὀρθογώνια πεδία. Ἐν τῷ σωζομένῳ ἄκρῳ ἄριστερῷ εἰκονίζεται σταυρὸς ἔχων τὰς κεραίας πλουσίως διὰ πλεγμάτων κεκοσμημένας. Τὰ μεταξὺ τῶν κεραιῶν κενὰ ἐπληροῦντο καὶ ἐδῶ διὰ ροδάκων καὶ πυροστροβίλων (10ου ἢ 11ου μ. Χ. αἰῶνος).

2) Πλάξ σχήματος ὀρθογωνίου ἐντετειχισμένη εἰς ἰκανὸν ὕψος ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἐπὶ τοῦ νοτίου τοιχώματος τοῦ ἐσωτερικοῦ περιβόλου τοῦ Καστροῦ τῆς Ἀρτης (εἰκ. 9). Εἰκονίζει ἐντὸς κύκλου, περιβαλλομένου ὑπὸ τετραγώνου πλαισίου, λέοντα βαδίζοντα πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ στρέφοντα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν θεατὴν, ἐν ᾧ ἡ οὐρά του ἀναδιπλοῦται κυματοειδῶς ὑπεράνω τῆς ράχως (εἰκ. 9). Ἡ παράστασις ἐνθυμίζει ζωηρῶς ἄλλας συγγενεῖς ἐκ Χαλκίδος¹ ὡς καὶ τὴν τοῦ μαρμαροθετήματος τῆς Μονῆς Βαρνακόβας². Τὸ ἔργον εἶναι πιθανῶς τοῦ 11ου ἢ 12ου μ. Χ. αἰῶνος.

3) Πλάξ θωρακίου τέμπλου (εἰκ. 10) διατηρουμένη μόνον κατὰ τὸ κάτω ἥμισυ. Ἐν τῷ μέσῳ εἰκονίζετο πολὺφυλλος ρόδαξ ἐντὸς κυκλικοῦ πλαισίου. Ἡ ὑπόλοιπος ἐπιφάνεια ἐπληροῦτο διὰ φυλλοφόρων βλαστῶν, πυροστροβίλων καὶ ροδάκων (12ου αἰῶνος).

4) Τὸ μέσον τμήμα μαρμαρίνης πλακὸς θωρακίου (εἰκ. 11). Διακρίνεται ἄριστερὰ ἀνισοσκελῆς σταυρὸς μὲ τὰς κεραίας κεκοσμημένας δι' ἀλυσσοειδοῦς κοσμήματος. Ἀπὸ τῶν ἄκρων τῆς κατακορύφου κεραιᾶς τοῦ σταυροῦ ἐκφύονται πλούσια φυλλώματα πληροῦντα τὰ μεταξὺ τῶν κεραιῶν κενὰ. Δεξιὰ τοῦ σταυροῦ εἰκονίζεται ἐντὸς κύκλου ἀετὸς μὲ ἀναπεπταμένας τὰς πτέρυγας, ὧν διατηρεῖται μόνον ἡ ἄριστερὰ μετὰ τοῦ ἄριστεροῦ ποδὸς καὶ μέρους τοῦ κορμοῦ. Τὸ πτέρωμα ἀπεδόθη ἐσχηματοποιημένον εἰς κοσμήματα.

5) Μακρὰ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου πλάξ (εἰκ. 12) ἐντετειχισμένη ὑπεράνω τῆς θύρας τοῦ ναοῦ τῆς Μητροπόλεως. Κάτωθεν τριῶν τόξων φερομένων ἐπὶ διδύμων κιονίσκων, φερόντων πλέγματα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κορμοῦ των, εἰκονίζεται ἀνὰ εἰς σταυρὸς ἀπλοῦς μὲν κατὰ τ' ἄκρα διπλοῦς δὲ (σταυρὸς Ἀναστάσεως) ἐν τῷ μέσῳ. Τὸ περὶ τοὺς σταυροὺς πεδίον πληροῦται δι' ἀνακαμπτομένων, λεπτοτάτης ἐργασίας, ἑλικοφύλλων.

Ἡ πλάξ ἀνήκει ἀναμφιβόλως εἰς τὴν ἑτέραν τῶν μακρῶν πλευρῶν σαρκοφάγου, ὧς δ' ἐκ τῆς τέχνης τῆς καὶ τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων δύναται τις νὰ συμπεράνη θὰ κατεσκευάσθη κατὰ τὸν 13ον ἢ τὸν 14ον μ. Χ. αἰῶνα.

1) Ν. Γιαννόπουλος, Δελτ. Ἱστορ. Ἐθν. Ἐταιρ. τόμ. 9 σελ. 127 εἰκ. 8.

2) Α. Ὀρλάνδου, Ἡ μονὴ Βαρνακόβας, ἐν Ἀθήναις 1922 πίν. 1 καὶ εἰκ. 11 σελ. 25.